

Lea C. Nadelmann. Foto: Marian Hirschorn, 2013.

Lea er 14 år og går på Carolineskolen. Lea interesserer sig for sport, især dans, badminton og cykling, og så bruger hun meget tid sammen med veninder og venner.

Om at beskæftige sig med besættelsen og flugten fortæller Lea, at særligt historierne fra Gilleleje har gjort et stort indtryk på hende.

”Da jeg besøgte Gilleleje Museum, der havde en udstilling om danske jøder under anden verdenskrig, opdagede jeg, hvor rigtigt det er, at et billede fortæller mere end tusinde ord. Det var en meget stærk udstilling, og det var hårdt at læse alle historierne, mens der var så mange billeder og genstande, der var tilknyttet.”

Arbejdet med at skrive om flugten har også betydet at hendes egen familiehistorie kom frem i lyset. Lea udtrykker det således:

”Jeg har altid hørt forskellige brudstykker af historien, men har aldrig kunnet få dem knyttet helt sammen. Nu er historien krystalklar.”

Lea vandt 1. pladsen for sin historie om oldemorens bror Noah Cipikoffs flugt til Sverige.

En fortælling fra min familie

Af Lea C. Nadelmann

Da jeg i år læste, at *Frihedsmuseet* havde besluttet at stoppe med at markere den niende april, blev jeg meget forundret. Hvordan kan det være, at man lige pludselig vælger at stoppe med at markere sådan en vigtig og betydningsfuld dag? Henrik Lundbak, der er museumsinspektør ved *Frihedsmuseet* i København, siger:

*”For nogle år siden kom der stadig ældre mennesker til museet den niende april for at deltage i markeringen, og så længe traditionen var levende, var det naturligt, at vi bidrog til den. Men gennem de seneste år er den type gæster blevet færre, og efterhånden har vi svært ved overhovedet at få øje på dem. Og så må vi spørge os selv, om ikke tiden er kommet til at stoppe.”*¹

Jeg kan ikke forestille mig, at der nogensinde kommer et tidspunkt, hvor det er tid til at glemme eller lægge bag sig, hvad der skete i anden verdenskrig. Personlig synes jeg, at det er meget vigtigt at huske alle historierne. Det er vigtigt, fordi det er vores egne slægtninge, der har været ude for det her. Det er vores rødder. Jeg er så heldig, at min historie er blevet skrevet ned. Cipikoff-sagaen er fortællingen om, hvad der skete for min familie under anden verdenskrig. Noah Cipikoff, min oldemors bror, er ham, der har sørget for at skrive hele historien ned. Selve Cipikoff-sagaen indeholder tre forskellige historier. Den handler om tiden før krigen, så handler den om min families flugt under krigen, og til sidst fortæller den om Noah Cipikoffs flugt. Jeg kunne godt have tænkt mig at interviewe Noah selv, men eftersom han døde omkring år 2000, vil jeg tage udgangspunkt i hans egen nedskrevne fortælling.

Familien Cipikoffs flugt

Selvom Cipikoff-sagaen tager sin begyndelse før anden verdenskrig, har jeg valgt at starte min historie i slutningen af september 1943. Nogle dage før slutningen af september, fik Noah Cipikoff set sin familie flygte mod Sverige – 30.000 kr. pr. båd. Han havde selv valgt at bruge sin forlovedes kontakter til at komme til Sverige med. Med mine egne ord vil jeg nu fortælle historien, som om jeg selv var Noah.

Noah Cipikoffs flugt

”Klokken er mange, og jeg, Noah Cipikoff, sidder hjemme i stuen hos min forlovede - min ikke-jødiske kæreste. Min familie er rejst til Sverige og til sikkerhed, så jeg er den eneste tilbage. Min forlovede har heldigvis kontakter og er i dette nu i gang med at arrangere min afrejse.

Min flugt starter i København hjemme hos B. Jetmar, som jeg har været venner med gennem mange år. Jetmar er en meget temperamentsfuld nationalist, som hader tyskerne af hele sit hjerte. Ude i byen holder min forlovede kontakt til alle de mennesker, der skal skaffe mig plads på et skib, som kan fragte mig over til Sverige.

Efter et par dage får vi besked om, at jeg skal komme til Humlebæk, hvorfra jeg kan komme med en transport til Gilleleje. Togturen fra København til Humlebæk går glat. Jeg har selvfølgelig en masse nerver på, for det vrimler trods alt med tyske soldater overalt på hver eneste station, og jeg bliver ikke ligefrem lettet, når jeg hører om andre tog, der er blevet stoppet og tømt for eftersøgte jøder, men jeg kommer heldigvis frem uden at blive opdaget.

Det er ikke de nye tyske soldater, vi skal være bange for. De er bare nogle store dumme bondeknolde, der vader rundt og savler over bageriernes vinduer, fordi de aldrig nogensinde har set så meget mad på det samme sted. Nej, vores virkelige fjender er Gestapos danske håndlangere. Det er dem, der har været i fængsel og er kommet ind enten pga. vold eller mord. Det er dem, vi skal være bange for.

Efter mørkets frembrud samles der en del jøder inde i en garage i Humlebæk. Derfra får vi besked på at betale, hvor meget vi nu end har, mens tallene bliver skrevet ned. Derefter bliver vi alle sammen placeret liggende eller siddende oppe på taget af en lastbil. En presenning bliver surret fast over vores hoveder, og før jeg ved af det, er vi på farten mod Gilleleje. Pludselig stopper vognen med et ryk. Vi bliver alle ledt ned fra taget og ud på vejen. Organisation, der styrer lastbilen, har fået besked om, at tyskerne ved, at der er en bil fyldt med jøder på vej til Gilleleje. Tyskerne er der allerede, og de har fanget en gruppe jøder, der gemte sig oppe på loftet i Gillelejes kirke. Det vil være en selvmordsmission at køre videre og gennemføre turen. Derfor får vi valget om at køre med tilbage til København eller at blive sat af her og klare os selv.

Næsten alle vælger at tage med tilbage til København, men det ser jeg som det glade vanvid. Hvordan kan det være smart at køre en vogn fuld med jøder tilbage igennem hele Nordsjælland? Jeg og min brors gamle klassekammerat, der også er med på lastbilen, vælger så at blive sat af, der hvor vi nu end er og så selv finde ud af, hvordan vi kan komme videre. Jeg er heldigvis klædt på til det med to sæt tøj og min varmeste frakke ovenpå. Først når motoren starter, indser jeg, hvad der er ved at ske. Hvorfor skal det ende sådan her? Så snart bilen er ude af sigte, begynder vi at gå. Ingen af os ved hvorhen - vi går bare.

Ud af det blå dukker der et lys op mellem træerne. Vi begynder at gå hen imod det, og mens vi nærmer os, kan jeg se, at det former sig til et hus. Et meget lille hus midt ude i en skov. 10 meter fra huset stop-

per vi op. Vi kigger hinanden dybt i øjnene, og jeg kan se, at han føler den samme frygt som jeg. Er det tyskere eller nogen mennesker, der gerne vil hjælpe os? Det er mig, der tager valget. Vi bliver jo nødt til at tage chancen. Jeg banker stille og roligt på, men jeg kan se nervøsiteten og angsten malet i mit spejlbillede. En mand åbner, og jeg kan se en kvinde stå bag ham. Det føles som om, jeg holder vejret, lige fra da døren åbner, mens jeg fortæller dem vores situation, indtil manden siger, at de vil give os husly. Endelig kan jeg ånde lettet op.

Da det begynder at lysne udenfor, takker vi for huslyet og begiver os videre på vores færd. Allerede ved morgenmadstid er vi ved Græsted, som er navnet på en kro. Så snart vi træder ind ad døren, bliver der helt stille inde på kroen. Jeg kan ikke andet end at gå ud fra, at det ikke er hver dag, de ser to meget beskudte mænd træde ind ad døren på dette tidspunkt af døgnet. Vi køber begge en kop kaffe, og derefter opdager jeg, at vi har heldet med os. En mand lover at transportere os til Ballerup - selvfølgelig for en stor sum penge, men i sådan en situation er penge ikke vigtige. Det eneste, jeg kan tænke på, er sikkerhed og overlevelse.

I Ballerup kender min forlovede en teglværksejer, Sundgaard Andersen, som hun mener, vi kan stole på. Da vi kommer til Ballerup, er det ingen svær sag at få skaffet os en vognmand, som kører os tilbage til København. I København skilles min ven og jeg, og igen er jeg hjemme hos Jetmar i Nørre Søgade.

Nu er det allerede blevet den 7. oktober, og jeg er stadigvæk ikke nået til Sverige. Det skræmmer mig. Heldigvis får jeg mine nye ordrer i dag. Der står, at min forlovede skal tage til Snekkersten kro og leje et værelse. Jeg skal senere møde hende der, hvor jeg skal vente på nye instrukser. Det er alt sammen meget indviklet. Kroejer Thomsen på Snekkersten Kro er i mine øjne en helt. Han er den mand, der nok har hjulpet flest jøder over vandet. Hele hans hus og hans nabohuse er fyldt med jøder. Både i kældre, på lofter, i skure, og i vaskerummene. Lige

Helene og Nisson Cipikoff med sønnerne Martin og Noah, ca. 1917 (Dansk Jødisk Museum, JDK156F54).

meget hvor mange, der kommer efter hjælp, har han altid en måde at hjælpe på.

Da jeg ankommer til kroen, får jeg besked på at mødes med to politibetjente der. Det er meningen, at vi skal aftale nærmere om selve overfarten, så jeg har alle detaljer med. Intet må gå galt. Mine instrukser er, at jeg skal følge vejen mod Helsingør, indtil jeg når et bestemt sted. Der skal jeg mødes med politibetjentene kl. 23. De skal så hjælpe mig med at komme ind på jernbaneanrådet og ind i et tog, som skal med færgeren til Sverige. Jeg er ved mødestedet, lige når klokken slår 11 næste dag – men der er ingen. Intet levende menneske så langt øjet rækker. Har jeg misforstået noget?

Efter tre kvarter går jeg tilbage til kroen igen. Hvad er der gået galt? Jeg tror aldrig nogensinde, min kæreste vil blive mere skuffet over at se mig end den dag. Så snart jeg sætter mig ned i stolen inde på værelset, banker det på døren. Jeg ser i et glimt, hvordan jeg er blevet fanget, og at det her værelse er det inderste på gangen. Det banker igen, og så er der en stemme, der siger: Luk op – vi ved, du er derinde! Jeg åbner døren, for der er jo ikke andet valg, og der står en af betjentene, som jeg skulle have mødt ved togstationen. Det viser sig, at vi har stået på hver side af vejen uden at se hinanden, for ingen af os ville jo tiltrække opmærksomhed. Vi aftaler at gennemføre planen næste dag.

Da jeg ankommer til mødestedet anden gang, er de to politimænd der. Vi kravler alle tre over ståltrådehegnet, der adskiller togstationen og vejen. Inde på stationen bliver jeg mødt af to andre politimænd, der følger mig over til et af godstogene. Jeg kravler op i vognen, mens mine fire hjælpere stabler papkasserne op omkring mig i en slags hule, så jeg ikke bliver set. De fortæller mig, at de vil lukke og plombere vogndøren, men jeg må forvente, at tyskerne vil åbne den før afgang, og igen før toget

kører om bord på færgeren. De ønsker mig alle held og lykke – jeg håber, at det hjælper. Jeg sidder musestille. Betjentene går flere gange forbi udenfor og hvisker ting til mig. Tiden nærmer sig for deres afløsere, og de ved ikke noget om mig og min flugt. Det føles, som om der går uendelig lang tid. Jeg tør ikke at stryge en tændstik, for at se hvad klokken er. Jeg sidder bare ned og venter. Pludselig hører jeg nogle stemmer. Døren bliver åbnet, og jeg kan ane lyskeglen, der stryger forbi mig. Det tager ikke mere end et par sekunder – i hvert fald ikke længere tid end jeg kan holde vejret. Lidt efter kan jeg mærke, at jeg er på farten. Jeg ved ikke hvor lang tid, toget kører, men på et tidspunkt føler jeg, at det er begyndt at vippe. Ganske rigtig går der ikke lang tid, før godsvognen åbner igen. Ligesom sidst er mine nerver spændt, men så snart døren lukker igen, bliver jeg underligt lettet. Selvom jeg ikke er kommet til Sverige endnu, er det værste overstået. Mine politivenner har gjort et godt arbejde.

Da vognen begynder at køre igen, gætter jeg på, at jeg er i Sverige. Efter en meget lang tur bliver der endelig stille. Jeg bevæger mig ikke mere. Er jeg virkelig i Sverige? Jeg synes at høre en enlig stemme et stykke væk. Personen går langsomt men taktfast forbi toget. Det må være en vagtmand. En svensk vagtmand. I det øjeblik indser jeg, at det må være min chance for at komme ud. Jeg skynder mig ud af min hule og begynder at banke på døren, mens jeg råber efter hjælp. Så hører jeg det dejligste ord i lang tid; ”Lugnt” siger vagtmanden. Så hører jeg ham råbe noget på svensk, og jeg kan høre løbende skridt, der er på vej imod mig. Der er noget værktøj, der rasler, og da vogndøren går op, falder jeg i armene på tre svenske soldater, der er noget overraskede over denne ”transport”. De griner, mens de beroliger mig og siger: *Nu är ni i Sverige*. Ja, nu er jeg i Sverige. Jeg er i sikkerhed lige såvel som min familie.”

*Noah Cipikoff virkede i en årrække som dirigent i Hasomir. Det er Noah i midten på forreste række.
Gruppenfoto ved foreningens 50-års jubilæum (Dansk Jødisk Museum, JDK149F33).*

Hvad der videre skete

Noah er nu ankommet til Sverige i sikkerhed. Hans familie, der tog af sted før ham, skulle fragtes over i to forskellige både. Hvad Noah ikke vidste, var, at den ene båd kæntrade, og halvdelen af hans familie omkom.

Nu er det 70 år siden flugten, men jeg kan stadig mærke, hvordan den i dag påvirker os jøder som en helhed. Vi har ikke lyst til at glemme, hvad der skete i 1943. Hvis vi begynder at glemme og blive

overbevist om, at sådan en situation ikke sker igen, løber vi en risiko for at det netop kan gentage sig. Det er også derfor, at vi hvert år til Yiskor nævner de mennesker, der omkom under anden verdenskrig – deriblandt mine tipoldeforældre, Helene og Nathan Cipikoff. Krigen og flugten er en del af de tanker, der har gjort os, til det vi er. Selvom jeg ikke var født dengang og ikke oplevede anden verdenskrig, betyder det stadigvæk meget for mig. Begivenhederne i årene mellem 1940-45 vil jeg nok aldrig glemme.